

Arvioita

Orjakauppa Suomen historiassa

Jukka Korpela: Idän orjakauppa keskiajalla. Ihmisryöstöt Suomesta ja Karjalasta. Historiallisia Toimituksia 266. SKS 2014. 286 s. ISBN 978-952-222-590-0.

Vallitsevan historiakäsityksen mukaan suomalainen yhteiskunta on varhaiskeskiajalta saakka ollut suhteellisen tasa-arvoinen, eikä orjuutta olisi esiintynyt ainakaan enää Ruotsin kuningaskunnan muodostumisen jälkeen. Itä-Suomen yliopiston yleisen historian professori Jukka Korpelan mukaan näkemys on väärä, sillä orjakaupan laajuuden ja yleisyyden huomioon ottaen Suomi ei ole voinut olla siitä sivussa, huolimatta alueen maantieteellisestä perifeerisyydestä. Korpelan kirjoittama *Idän orjakauppa keskiajalla: Ihmisryöstöt Suomesta ja Karjalasta* on ensimmäinen tutkimus, jossa pohditaan systemaattisesti orjakaupan vaikutusta Suomen historiassa. Korpelan kirjoitustyylillä on populaari ja helposti omaksuttava, mutta teoksessa on hyvät lähdeviitteet tutkijan käyttöön ja sen yleisilme on tieteellinen. Teoksen aikaskaala on viikinkiajalta 1600–1700-lukujen vaihteeseen. Maantieteellisesti katsannon ulkopuolelle on jätetty Skandinaavia, jossa orjien osuus yh-

teiskunnasta oli vielä viikinkiajalla arviolta 25 prosenttia. Korpela suuntaakin katseensa itään, kohti Volgan ja Dneprin kulkureittejä, jotka johtavat aina Keski-Aasiaan, Krimille ja Persiaan saakka.

Korpela esittelee hyvin orjuuden määritelmiä ja orjien tunnistamisen hankaluutta historiallisista lähteistä. Orjuuden merkitykset ja ilmenemismuodot voivat olla vaikeita ymmärtää nykyihmisille, joiden käsitykset ilmiöstä perustuvat mielikuviin puuvillaplantaaseilla työskentelevistä afrikkalaisista. Mielikuvat ovat median ja filmitieteellisen värittämiä eikä orjuudesta nykyään juuri puhuta, vaikka esimerkiksi laittoman työvoiman välittäminen tai prostituutio perustuvat samanlaisen yksilön hyödyntämiseen ja hänen oman vapautensa ja määräämisoikeutensa riistämiseen. Orjilla on erilaisissa yhteisöissä voinut kuitenkin olla erilaisia sosiaalisia asemia eikä orjuutta voi kaikkialla määritellä samalla tavalla. Orjia on vaikea jäljittää kirjallisista lähteistä paitsi vaihtelevien statusten myös nimien vuoksi. Kaikki kauppaluettelot eivät sisällä mainintoja ihmisistä, vaikka useilla kauppapaikoilla tiedetään käydyn orjakauppaa. Kaukaa kotoisin ollut orja myös tavallisesti nimettiin uudessa yhteisössä paikallisella nimellä, joten orjan tai hänen alkuperänsä tutkiminen muodostuu hankalaksi.

Korpela esittää ihmisryöstöjen olleen yleisiä kulttuurisesti läheisten naapurikansojen välillä Itäme-

ren ympäristössä ja Baltian alueella vielä 1200-luvulla. Keskiajalla Euroopassa, muun muassa Ranskassa, toimi kastointikeskuksia, joiden kautta eunukkeja välitettiin eteenpäin orjiksi. Tarkkoja kirjallisia lähteitä suomalaisista orjista ei ole olemassa, mutta novgorodilaisissa kronikoissa mainitaan vankien tuominen sotasaaaliina Suomen alueelle tehdyiltä sotaretkiltä. Osa henkilöistä on voitu vapauttaa lunnaita vastaan, mutta osa on luultavasti päätenyt kaukaisille orjamarkkinoille. Venäläiskronikoissa mainitaan useita kymmeniä ryöstöretkiä, jotka kohdistuivat Etelä-Lappiin, Keski-Suomeen, Hämeeseen ja Karjalaan rautakauden lopulta keskiajalle saakka. Korpelan mukaan Suomesta orjiksi joutuneiden määrä ei ole kuitenkaan voinut olla suuri, johtuen alueen syrjäisestä sijainnista ja kuljetusten hankaluudesta. Toisaalta vahvat, vaaleat ja sinisilmäiset yksilöt ovat olleet kysytyjä ja haluttuja, ja heidän vuokseen on voitu nähdä myös vaivaa.

Läntisessä Euroopassa orjuuden merkitys väheni ja lakkasi keskiajan kuluessa, mutta idässä sen merkitys jatkui pidempään. Suomen ja Karjalan toimimista orjien lähdealueena voisi mahdollisesti selittää uskonto, sillä monissa kulttuureissa eri uskontokuntaan kuuluvien käyttäminen oli sallittua. Esimerkiksi monet ortodoksiset maat eivät hyväksyneet toisten ortodoksien myymistä orjiksi, mutta pohjoismaisten ja balttilaisten ihmisten myynti Keski-Aasiaan ja

Persiaan oli sallittua ja melko yleis-
täkin vielä 1500-luvulla.

Historioitsijana Korpelalta sujuu erilaisten arkistolähteiden ja kronikoiden käyttäminen lähdemateriaalina lähes luonnostaan. Lisäksi tutkimuksen apuna käytetään jonkin verran nimistöntutkimusta. Venäjällä esiintyvien suomalaisperäisten nimien taustalla voi olla monia erilaisia syntytapoja, ja orjuus on näistä vain yksi. Toisinaan Korpelan tutkimus vaikuttaakin spekuloinvalta ja sitä vaivaa konkreettisten, arkeologisten lähteiden puute, minkä Korpela itsekin myöntää. Toisaalta päätelmät ovat loogisia ja niiden tueksi esitetään hyviä perusteita.

Arkeologiassa orjuudesta ja sen vaikutuksista on viime vuosina alettu puhua yhä enemmän. Syksyllä 2014 -järjestetyssä *European Association of Archaeologists* -konferenssissa orjuuden arkeologiasta oli koottu kokonainen sessio, jonka esitelmissä käsiteltiin orjien tunnistamista hautauksista, orjakaupan merkeistä muinaisjäännöksissä ja maisemassa, kuten linnavuorilla, sekä geenitutkimuksen mahdollisuuksista orjuuden jälkien selvittämisessä. Jää nähtäväksi, miten esimerkiksi Suomen rautakauden ja varhaiskeskiajan vaihdetta tutkivat arkeologit ottavat Korpelan esittämät ajatukset vastaan. Kirja herättää ajatuksia ja sen pohjalta voi kummata uudenlaisia näkemyksiä Suomen varhaisesta keskiajasta. Orjakaupan sosiaalisten ja poliittisten ulottuvuuksien selvittäminen auttaa ymmärtämään laajassa kontekstissa ajanjaksoa, jolta meillä ei ole omaa kirjallista aineistoa. Ihmisryöstöjen toisaalta satunnaisesta luonteesta huolimatta siitä voisi ajatella jääneen havaittavissa olevia jälkiä. Siksi en näe syytä, miksi teoksella ei olisi vaikutusta myös suomalaisen arkeologisen materiaalin tulkinassa.

FM ULLA MOILANEN
TURUN YLIOPISTO

Yli 500 vuotta Ruotsin historian- kirjoitusta

Ulf Sundberg: Utkast till svenska historieverk. Ericus Olai – 2008. Ancile Design 2014. 182 s. ISBN 978-91-981191-1-4.

Ruotsalainen tietokirjailija ja historioitsija Ulf Sundberg on julkaissut omakustanteena teoksen, joka nimensä mukaisesti esittelee Ruotsin historian eri aikoina kirjoitettuja yleisesityksiä. Sundberg hyppää keskiaikaisten annaalien ja riimikronikoiden ylitse ja aloittaa tarkastelunsa 1400-luvulla eläneen Ericus Olain historiateoksesta. Viimeisin tarkasteltu yleisesitys on Niel Kentin *A concise history of Sweden* vuodelta 2008. Norstedt-kustantamon tuore ja moniosainen *Sveriges historia* ei siis ole mukana kuten eivät myöskään rajatun temaattiset – esimerkiksi kulttuuri-, talous-, kirkko- tai sotahistoriallisesti painottuneet – yleisesitykset. Ulkopuolelle on rajattu myös koulukirjat, vaikka tässä suhteessa rajan vetäminen ei ole aivan yksiselitteistä. Olaus Magnuksen *Pohjoisten kansojen historia* on puolestaan kelpuutettu mukaan, vaikka teosta voidaan pitää myös etnografisena kuvauksena.

Otanta on rajauksista ja rajankäyntivaikeuksista huolimatta edustava, sillä mukaan on päässyt 80 teosta, joista osa on moniosaisia. A4-formaattiin puettu kirja sisältää enemmän asiaa kuin sivumäärä antaisi ymmärtää, sillä kirjaisinkoko on pieni ja riviväli tiheä – sivut onkin pienennetty A3-koosta.

Sundberg ei vertaile käsittelemiään historiateoksia keskenään eikä esitä niiden sisällöistä mitään historiografista tai oppihistoriallista synteesiä lukuun ottamatta

teoksensa lopun taulukkoa, joka havainnollistaa kunkin historiateoksen kattaman ajanjakson. Tyypillistä näyttää keskiajalta alkaen olleen, että yleisesitys on haluttu aloittaa Ruotsin muinaisajan kuvauksesta ja päättää teoksen valmistumishetkeen tai ainakin sen kynnykselle. Toinen Sundbergin teoksen välittämä sinänsä ymmärrettävä havainto on Ruotsin historian yleisesitysten määrän kasvu ja julkaisutahdin kiihtyminen, mitä lähemmäksi nykypäivää tullaan. Silti 1900-lukua varhaisempien yleisesitysten määrä vastaa lähes puolta Sundbergin tarkasteluunsa löytämistä teoksista, ja 1800-lukuakin aikaisemmin niitä oli laadittu yhteensä 15. Määrä olisi hieman suurempikin, jos keskiaikaiset annaalit ja riimikronikat otettaisiin huomioon.

Systemaattisen vertailun asemasta Sundberg käy teokset lävitse kronologisessa järjestyksessä laatimis- tai julkaisuvuoden mukaan ja esittelee kustakin teoksesta ja sen laatijasta perustiedot. Yleisesitysten osalta annetaan myös sisältökuvaukset, mikä joissain tapauksissa tapahtuu sisällysluettelon tai ainakin sen pääkohtien avulla. Lisäksi Sundberg on seurannut julkaisuhistoriaa ja kertoo, jos jostain teoksesta on otettu uusia painoksia ja milloin ja missä näin on tehty. Hän antaa myös tiiviin kuvauksen yleisesitysten kuvituksesta tai mainitsee sen puuttuvan. Sundberg ei siis esitä varsinaista sisältöanalyysiä Ruotsin historiankirjoituksen traditioista, vaan nostaa teoksista esiin keskeisinä pitämiään piirteitä ja yksityiskoh-
tia, kuten tavan kuvata esimerkiksi Kustaa Vaasaa tai Kaarle XII:ta.

Sundbergin teos toimii käteväenä käsikirjana varsinkin sille, joka on kiinnostunut Ruotsin historiankirjoituksen oppi- ja aatehistoriasta, mutta sillä on tietysti annettavaa niillekin, jotka tarkastelevat ”vain” joiain tiettyjä Ruotsin historian ilmiöitä tai ajanjaksoja. Teos nostaa

esiin vähemmän tunnettuja ja unohdettujakin historiategoksia ja historiankirjoittajia. Läpikäynti valaisee myös sitä, miten kansallinen historia 1800-luvulla vähitellen ulotettiin oppineiston ja eliittien ulkopuolelle, lapsille ja rahvaalle. Kiinnostavaa on sekin, että jo vuonna 1836 julkaistiin ensimmäinen naisnäkökulmaa painottanut Ruotsin historian yleisesitys, Gustaf Henrik Mellinin *Fäderneslandets historia för fruntimmer*. Ruotsin ja Suomen yhteisten vaiheiden ja maiden välisen vuorovaikutuksen vuoksi Sundbergin suorittama läpikäynti palvelee ja innoittaa myös Suomea koskevan historiankirjoituksen ja Suomi-kuvan vaiheiden tutkimusta.

Toistaiseksi teosta on painettu vain 50 kappaletta, mutta tekijä ilmeisesti pohtii teoksen muokkaamista laajemmaksi ja laajapainoksisemmaksi versioksi.

FT, VIERAILIJAPROFESSORI
MARKO LAMBERG
TAMPEREEN YLIOPISTO

Vaikka millä mitalla?

Tuukka Perhoniemi: Mitan muunnelmat. Miten määritämme maailmaa, ihmistä ja tietoa. Vastapaino 2014. 269 s. ISBN 978-951-768-433-0.

Tuukka Perhoniemen tutkimuksesta on turha etsiä käytännöllisiä tietoja mittajärjestelmien kehityksestä. Teos on filosofinen ja käsitteanalyttinen tutkimus. Tutkimuskohteena on mitan ja mittaamisen käsitteen historia tieteessä. Kaupan, maanmittauksen ja rakentamisen sekä teknisen kehityksen näkökulmat ovat teoksessa vain vähän esillä, mutta tekijä on osan tunnistaa niiden merkityksen.

Kirja rakentuu suurelle ja tutulle kertomukselle nykyaikaisen luonnontieteen synnystä. Lähtökohta on antiikin filosofiassa. Suurimman merkityksen saa Platon, jonka ajatus ideoiden maailmasta korostaa antiikin filosofiassa mitalle annettua *ontologista* merkitystä. Mitta oli ontologinen käsite eli todellisuuden olemuksellinen osa. Platonin mielestä kaikkien asioiden mitta on idea, ja ylimaallinen ideoiden maailma on myös todellisuuden järjestäytymisen perusta. Aistien maailma on osa ikuista ja muuttumatonta ideoiden maailmaa, mutta vain filosofien tieto tavoittaa ideoiden maailman eli aidon tosioivaisen. Filosofinen tietäminen eroaa maanmittareiden ja rakentajien käytännöistä.

Maanmittauksesta ja tähtitieteestä syntynyt geometria oli tässä mielessä ihanteellinen. Geometrian saattoi ajatella olevan tosi misä tahansa maailmassa. Geometria antoi ihanteellisen mitan käsitteen.

Platoniin nähden Aristoteles oli käytännöllinen. Hän lähti siitä, että mittaaminen ja matemaattiset totuudet ovat todellisuuden yleistyksiä eli abstraktioita. Hänkin tosin ajatteli, että mittaamisella ei saada tietoa perustavista syistä eikä todellisuuden muuttumattomista piirteistä. Perhoniemi sanoo, että myös antiikissa kokeilevan luonnontieteen taustalla oli ”yhtä lailla käytännön insinöörien taidot kuin filosofien teoreettiset käsitykset” (s. 61). Varhaista kehitystä arvioitaessa erityisesti tähtitieteen merkitys näyttää vahvalta, vaikka Perhoniemi ei tätä seikkaa korosta. Hän kertoo kyllä Ptolemaioksen teoksesta *Almagest*, joka oli täysin matemaattinen. Ptolemaiokselle mittaaminen oli menetelmällinen ja tietoa tuottava keino erotukseksi Platonin filosofisen tiedon malleista. Luonnontieteiden matemaattinen vallankumous uuden ajan alussa ei syntynyt tyhjästä.

Uuden ajan alun kääntein Perhoniemi asettaa ehkä liiksi 1600-luvulle. Hän ei viittaa niihin näkemyksiin, jotka suhteellistavat tämän kääntein. Mitä vähemmän annetaan painoa Platonin ideamallille ja tieteen kehityksen länsimaisuuden kliseille, sitä pienemmältä näyttää ero uuden ajan alun luonnontieteen ja aikaisempien lähtökohtien välillä keskiajalla ja antiikin aikana. Silti muutos oli kuumuksellinen. Ensisijaisesti kysymys oli matematiikan osuuden vahvistumisesta ja nimenomaisesti tähtitieteen ulkopuolella. Galileo Galilei, matemaatikko ja insinööri, yhdisti matematiikan fysiikkaan ja teki mittaamisesta tiedonhankinnan käytännöllisen ratkaisun. Mitalla ei ollut ontologisia sidonnaisuuksia vaan se oli matemaattisen soveltamisen ja koejärjestelyjen tekniikka aivan kuten se näyttää olleen tähtitieteessä esimerkiksi Thaleksella ja Ptolemaioksella. Matemaattiset säännönmukaisuudet kertovat luonnon lainalaisuuksista, ja tiedon yleispätevyys syntyy säännönmukaisuudesta.

Ontologisten pohdintojen sijasta tärkeäksi tuli kysymys tiedon luotettavuudesta eli havaintojen ja teorian suhteesta todellisuuteen. Uusi lähtökohta korosti subjektin (havainnoitsijan) ja objektin (havainnon kohteen) suhteen ongelmia, ja synnytti uudenlaisen vastakkainasettelun hengen ja aineen sekä luonnon ja kulttuurin välille.

Mittaamalla uskottiin kuvattavan mitattavaa ilmiötä. Tätä tapaa ymmärtää mittaaminen Perhoniemi kutsuu kuvailevaksi eli *representatiiviseksi*. Mittaamisesta tuli tietoa tuottava käytäntö. Perhoniemi huomauttaa, että matemaatiikka ei silti ollut yksinomainen ihanne uuden ajan alussakaan. Esimerkiksi Robert Boyle ei tavoitellut luonnontutkimuksessaan samalla tavalla ideaalisia malleja.

Matematiikasta johdettu täsmällisyiden malli mallitillusti luonnontieteiden käytännöissä. Vaikka

epätasällisyyksien ajateltiin korjaantuvan paremmilla koejärjestelyillä tieteen edistyessä, epäilyt vain vahvistuivat 1700-luvun kuluksessa ja 1800-luvulla ihanteet jo pettivät. Kvanttifiysiikan synnyn jälkeen mekanistisen luonnontieteen ihanteista eivät puhuneet kuin humanistit, jotka eivät tieneet, mitä luonnontieteissä oli tapahtunut.

Metrijärjestelmän kehittäminen alkoi 1700-luvulla. Alkua siivitti usko luonnosta löytyviin täsmällisiin vakioihin, mutta lopulta metri määriteltiin sovinnaisena abstraktiona. Ideaalisen täsmällisyyden malli kaatui ja lainalaisuuksista tuli tilastollisia. Epätarkkuutta ruvettiin arvioimaan matemaattisin mallein ja epävarmuus muuttui tiedoksi (s. 158).

Nykyään keskustellaan siitä, onko mitään reduktionistista, kaiken fysiikkaan palauttavaa periaatetta olemassa edes luonnontieteissä. (Reduktionismin periaate ei ole sama asia kuin mekanistinen luonnontieteenfilosofia.) Perhoniemen tutkimus metrijärjestelmän filosofiasta osuu loistavasti tähän yhteyteen. Silti hän kommentoi asiaa suorasanaisesti vain yhdellä sivulla (s. 148). Hänen esittämästään voi jopa ymmärtää, että ideaalisen metrijärjestelmän vastoinkäymiset osaltaan ja melkoisesti romuttivat luonnontieteiden mekanistisia ihanteita. Tämän korostus on kiinnostava, joskin sen painoa on vaikea tässä arvioida.

Metrijärjestelmän (SI-järjestelmän) syntyä Perhoniemi kutsuu mitan ja mittauksen ymmärtämisen *toiminnalliseksi* muunnelmaksi. Nimitys korostaa vuorovaikutteisuutta ja erilaisten intressien liittymistä sekä sitä, että usein käytännölliset tavoitteet ohjaavat kehitystä. Kirjoittaja tähdentää, kuinka tärkeitä institutionaaliset tekijät, politiikka sekä kaupan ja tekniikan näkökohdat olivat tälle sinänsä puhtaasti matemaattiselle tehtävälle. Tehtävänähän oli mää-

ritellä perustava mitta, josta voitaisiin johtaa muut tärkeimmät mitat. Sen sijaan arvioissaan aikaisempaa tieteen kehitystä Perhoniemi korostaa paljon vähemmän tieteen ulkopuolisia tekijöitä. Se ei ole täysin perusteltua. Se johtuu historioitsijoidenkin töissä vain siitä seikasta, että kaukaisien aikojen historia tavataan nähdä yksioikoisemmin kuin uusimman ajan tapahtumat.

Tuukka Perhoniemen teos on kiinnostava, ja tekijällä on hyvä sivistys aihepiiristään. Hän kirjoittaa sujuvasti ja elävästi, vaikka asia on kovin teoreettinen. Kirjan ajatuksellisenä runkona on kysymyksistä suurin: onko mittaus enemmän asioiden manipulointia kuin niiden kuvaamista? Siihen ei hänelläkään ole yksiselitteistä vastausta.

FT, DOSENTTI MARKO NENONEN
TAMPEREEN YLIOPISTO

Piironkien piiloista, kotialbumien kätköistä

Harri Kalha & Harri Tahvanainen: Nimettömät. Kansanvalokuvauksen maaginen maailma. Maahenki 2014. 304s. ISBN 978-952-301-029-1.

Historiantutkijan käyttäessä kuvia lähdeaineistona tai valmiin tutkimuksen kuvituksena hänen valintansa osuu yleensä lehtikuvaajien tai muiden ammattikuvaajien tuottamaan kuvamateriaaliin. Monesti ratkaisu on perusteltavissa. Ammattilaisten kuvamateriaali on helpommin saatavilla, ja sitä löytyy lehtien ja kustannustalojen arkistoista tai vaikkapa kaupunginarkis-

toista. Materiaali on teknisesti korkeatasoista ja siten näyttävää. Monessa tapauksessa ammattilaisilla on myös ollut statuksensa kautta pääsy paikkoihin, joihin muilla ei ole asiaa; niinpä heidän kuvamateriaalinsa on ainoa, mitä on saatavilla.

Tutkija tulee harvoin kuitenkaan ajatelleeksi, että tavallisten kansalaisten piironginlaatikoissa ja kotialbumeissa piilee ammattilaiskuviiin nähden monilukuinen ja kulttuurihistoriallisesti vähintään yhtä arvokas aineisto. Se tarjoaa mielenkiintoisia näkökulmia tavallisen kansalaisen eloon ja oloon eri aikoina. Nämä kansanvalokuvat, joita kutsutaan myös ”näppäilykuviksi” (engl. *snapshot*), ovat toistaiseksi saaneet vähäistä huomiota, mikä selittyy osaksi aineiston hajanaisuudella. Huolestuttavan suuri osa kuvista saattaa omistajansa kuoleman jälkeen päätyä muun koti-irtaimiston mukana kirpputorille tai kaatopaikoille.

Yhdysvalloissa on jo syntynyt oma keräilijäkuntansa näille perinteisten museoiden ja arkistojen usein sivuuttamille aineistoille, ja lukijoiden onneksi harrastus on rantautunut myös Suomeen. *Nimettömät*-teoksen ideakin lähti liikkeelle valokuvaaja Harri Tahvanaisen laajasta näppäilykuvakoelmasta.

Hedmanin säätiön rahoittaman tutkimus- ja näyttelyprojektin tuloksena syntynyt *Nimettömät* on ennen kaikkea katselukirja ja koostuu pääosin anonyymeistä kuvista. Tekstiosuudet ovat taidehistorioitsija Harri Kalhan käsialaa. Teoksen alussa hän esittelee vaihtoehdot, joiden kautta vanhaa valokuvaa voi lähestyä. Taidehistoriallisessa lähestymistavassa tarkastelun kohteena on ennen muuta kuvan rooli osana taidehistorian suurta kertomusta. Kuvia tutkivaa kulttuurihistorioitsijaa puolestaan kiinnostaa esimerkiksi kuvissa olevien henkilöiden yhteiskuntaluokka tai heidän sukupuolensa, ja esteetti-

sessä lähestymistavassa kiinnostuksen kohteena ovat kuvien tunnelma ja sävyt.

Nämä käsittelevät käydään läpi lyhyesti samalla kun perustellaan, miksi kirjan anonyymejä kuvia tarkastellaan nimenomaan esteettisestä näkökulmasta. Lähestymiskulman esittelyn jälkeen Kalha käsittelee lyhyesti kansanvalokuvauksen historiaa, kehitystä ja käsitteistöä ja siirty sen jälkeen estetiikkaan, jotta lukija hahmottaa, mitä kuvista oikeastaan ollaan hakemassa. Kalha on myös huomionnut sen, että monet 1800-luvun lopun ja 1900-luvun kuvissa toistuvat trendit eivät avaudu nykykatsojille ilman pohjustusta. Niinpä lukijalle tarjotaan pohjustukselle omistettu oma, oivaltavasti kirjoitettu lukunsa. Tekstiosuuden päättää yleisluontoinen kausaus kansanvalokuvauksen asemasta osana kulttuuria ja taidetta.

Kirjan ytimen muodostaa kahtia jaettu kuvaosio, jonka osien nimet ”Tunnelmia” ja ”Tilanteita” ovat viittauksia Kalhan esittelemän esteettisen lähestymistavan huomion kohteena oleviin asioihin. Kirjan runsaslukuista kuvasatoa selattaessa konventionaaliisiin, historian ”suuria kertomuksia” kuvitaviin kuvateoksiin tottunut lukija saattaa aluksi hätkähtää, sillä kuvista suuri osa on vailla kuvatekstia. Niissä on ainoastaan summittaiset tiedot alkuperämaasta ja syntyajankohdasta, eikä kuvien avulla pyritä kertomaan mitään loogisesti etenevää tarinaa. Katsottaessa kuvia tarkemmin hämmennys muuttuu kuitenkin nopeasti ymmärrykseksi: kuvien anonymitteetti antaa, kuten Kalha lähestymiskulman valintaa perustellessaan toteaa, katsojalle mahdollisuuden keskittyä kuvien estetiikkaan antaen kuvien puhua.

Lähes kaksisataasivuinen katseluosio jää mieleen kaleidoskooppi-maisen rikkaana matkana vanhojen valokuvien kauneuteen. Mui-
tiin jäivät erityisesti 1900-luvun

trikkikuvat, joiden ideana on ollut kuvattavan kasvojen sijoittaminen maalattuihin, valokuvastudion tasosta riippuen enemmän tai vähemmän karkeatekoisiin kulissein. Nykykatsojan silmässä koomisen avuttomat, vaikkapa lentämistä tai autolla ajoa esittävät kulissit korostavat valokuvan arvoa myös huvitteluvälineenä. Kirjassa todetaankin, miten ihmiset saattoivat otattaa itsestään tällaisia kuvia esimerkiksi kiertävissä sirkuksissa. Kokonaan toisenlaista tarinaa kertovat ne kuvat, jotka tämän kirjoittajakin muistaa pienenä poikana ohittaneensa isovanhempien kuva-albumeita katsellessaan: pönäkät ja pyntätyt rouvat tai pyhäpu-
kuiset herrat katsomassa vakavina kameraan. Nämä kuvat kertovat aikakaudesta, jolloin kameroita sen paremmin kuin puhelimiakaan ei löytynyt kadulla kulkevien tasukuista. Tuolloin valokuvaus ei ollut arkisiin rutiineihin sisältyvää räpsimistä vaan merkittävä ja ehkä jopa hiukan pelottavakin tapahtuma.

Vaikka *Nimettömät* on enemmän katselukirja kuin tieteellinen teos, se kykenee luomaan hyvän kuvan tähän mennessä suhteellisen vähän tutkitusta kansanvalokuvauksesta ilmiönä sekä sen eittämättä suuresta kulttuurihistoriallisesta merkityksestä. Teoksen lopussa olevat nootit sekä lähdeluettelot tarjoavat aiheesta kiinnostuneelle lisää luettavaa. Teoksen ainoa varsinainen puute, jos niin edes voi sanoa, löytyykin lähdeluettelosta: siellä mainitut teokset edustavat Kalhan omaa tuotantoa ja paria muuta poikkeusta lukuun ottamatta englanninkielistä tutkimusta. Lähdeluettelosta olisi suositeltavaa löytävän esimerkiksi Hannu Sinisalon teoksen *Ihmisen ja työn kuvia* tai Turun yliopistossa keväällä 2014 väitelleen Tiina Männistö-Funkin suomalaisen näppäilykulttuurin syntyä käsittelevän artikkelin sekä saman tekijän tutkimuksen niin kutsuttujen visiittikorttikuvien roolista osana sosiaalista

kommunikaatiota. Edellä mainittujen lähteiden käytön puolesta olisi puhunut sekin, että niiden käyttäminen olisi mahdollistanut nimenomaan suomalaisen valokuvakulttuurin tarkemman tarkastelun. Nyt teoksen näkökulma on yleismaailmallinen, mikä toki voi olla myös tietoinen valinta, varsinkin kun kirjaan päätyneet kuvat ovat peräisin eri puolilta maailmaa. Suomalaisesta kansanvalokuvauksesta tutkimusta suunnittelevalle Kalhan ja Tahvanaisen teos tarjoaa kuitenkin erinomaisen vertailu- ja lähtökohdan.

Teoksessa tarkastelun lähtökohdaksi on nimenomaan estetiikka, joten lopuksi lienee paikallaan sanoa muutama sana myös itse teoksen visuaalisesta ilmeestä ja ulkoasusta. Kustannus oy Maahengen kirjat ovat aikaisemminkin puhutelleet kauneudellaan, eikä tämä teos tee poikkeusta. Kirjan tekstiosuuskien taitto on onnistunut hienosti ja kuville on annettu riittävästi tilaa. Myös kirjan kansiratkaisu on erikoisuudessaan onnistunut ja puhutteleva – etukäteen stanssatuista aukoista lukijalle avautuvat katseltavaksi kirjan etulehdelle painetut näppäilykuvat. Kaiken kaikkiaan teoksen sisältö ja ulkoasu muodostavat varsin harmonisen kokonaisuuden, jolle voisi myöntää esimerkiksi vuoden kaunein kirja -tittelin.

VTM OLLI KLEEMOLA
TURUN YLIOPISTO

Tilastoja, tiedettä ja maatalouspolitiikkaa

Petri Jussila: Tilastomies torpparien asialla. Edvard Gyllingin maatalouspoliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välissä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2015. 286 s. ISBN 978-952-5976-32-8.

Edvard Gyllingistä (1881–1938) on kirjoitettu kohtalainen määrä sivuja, mutta ne ovat sekä ajalliselta kattavuudeltaan että laadultaan melko epätasaisia. Useimpien kirjoittajien mielenkiinto on kohdistunut hänen toimintaansa Neuvosto-Karjalan johdossa (1920–1935). Jostain syystä tämä ajanjakso on innoittanut kirjoittajat romanttissävyyisiin kielikuviin. Gyllingiä on tituleerattu Karjalan kuninkaaksi (Kalevi Kalemaa: Edvard Gylling, Karjalan kuningas, dokumentti-kuunnelma, 1987), keisariksi (Kaa Enberg: *Knuts ask och kejsaren av Karelen*, 2007) tai ruhtinaaksi (Anna-Lisa Sahlström: *Viimeinen ruhtinas*, 2009).

Yliylöviin sananvalintoihin on houkutellut Gyllingin monivaiheinen, dramaattinen ja traagisesti moskovalaiselle teloituspaikalle päättynyt elämänkaari. Koska draamatiikka alkaa varsinaisesti vuoden 1918 vallankumouksesta, on ymmärrettävää, että Gyllingistä tässä mielessä kiinnostuneet kirjoittajat, joiden joukossa on niukasti akateemisia historiantutkijoita, ovat keskittyneet hänen elämänsä viimeiseen kahteen vuosikymmeneen. Tämä koskee myös Arvo Yläräkkolan elämäkertateosta (*Edvard Gylling: Itä-Karjalan suomalainen rakentaja*, 1976).

Näin ollen Gyllingin elämän pääosa, 37 Suomen vuotta, ja sen

olennainen sisältö eli toiminta tiede- ja tilastomiehenä sekä sosiaalidemokraattisena poliitikkona on jäänyt melko vähäiselle huomiolle. Tähän tilanteeseen Petri Jussila tuo korjauksen väitöskirjallaan, joka käsittelee Gyllingin tieteellisen ja poliittisen toiminnan keskeistä leikkauskohtaa: hänen maatalouspoliittista ajatteluaan ja toimintaansa suurlakon ja sisällissodan välisenä aikana. Näin avautuu mielenkiintoinen näkökulma niin sanottuun maatalouskysymykseen, joka oli polttava yhteiskunnallinen kysymys 1900-luvun alun Suomessa. Samalla tekijä täydentää ja syventää vallitsevaa kuvaa Gyllingin elämästä.

Jussilan työ liikkuu tieteenhistorian, aatehistorian, poliittisen historian ja elämäkertatutkimuksen alueilla. Tieteenhistoriaan tutkimus liittyy sivutessaan yhteiskuntatieteiden kehittymisen ja itenäistymisen prosessia. Aatehistoriaan työ kytkeytyy käsitellessään sosialististen näkemysten kehittymistä ja muotoutumista maatalouskysymyksen osalta. Samalla, käsitellessään yhtä aikakauden keskeisimmistä yhteiskunnallisista kysymyksistä, tutkimus on myös poliittista historiaa. Lopuksi, tai oikeastaan ensisijaisesti, väitöskirja on elämäkertatutkimusta, koska kohteena on yhden henkilön toiminta.

Tekijä on asettanut päätutkimuskysymyksekseen sen selvittämisen, ”mikä merkitys Edvard Gyllingin maatalouspoliittisilla näkemyksillä ja toiminnalla oli sosialidemokraattisessa puolueessa ja sitä kautta laajemmin yhteiskunnassa”. Tätä turhan pyöreää tutkimuskysymystä tekijä on onneksi terävöittänyt kolmella alakysymyksellä:

- Mihin tieteellisiin ja poliittisiin lähtökohtiin Gyllingin maatalouspoliittiset näkemykset perustuivat?
- Miten Gyllingin tieteelliset ja maatalouspoliittiset näkemykset

muuttuivat eri tilanteissa ja ajan kuluessa?

- Miten Gylling käytti tutkimustietoa maatalouspoliittisen toimintansa tukena?

Näihin kysymyksiin tekijä myös pyrkii vastaamaan, ja kaiken kaikkiaan tutkimus etenee asetettujen temaattisten rajausten puitteissa.

Väitöskirjan rakenne on looginen joskin tavanomaisen kronologisesti etenevä. Johdannon jälkeiset kaksi lukua ovat taustalukuja, jotka eivät tuo juurikaan uutta tutkimustietoa. Toisessa luvussa (Tie tutkijaksi) Jussila kuvaa lyhyesti Gyllingin tieteellisen uran alkua suomalaisen yhteiskunnan kehityksen taustaa vasten. Kolmannessa luvussa (Tie poliittiseksi vaikuttajaksi) tekijä sijoittaa Gyllingin elämän kronologiaa seuraten tämän poliittisen heräämisen suurlakkoon asti poliittisen historian sekä aatehistorian kehukseen.

Tutkimuksen ydin on lukujen 4 (Sosialidemokraattien maatalouspolitiikan asiantuntija) ja 5 (Sosialidemokraattien maatalouspolitiikan linjanvetäjä) muodostama satasivuinen kokonaisuus. Se kattaa ajanjakson 1905–1914, johon sisältyy muun muassa Gyllingin tieteellinen pääteos, torpparilaitoksen varhaishistoriaa käsittelevä väitöskirja, sekä merkittävä osuus hänen kansanedustajaurastaan. Seitsemännessä luvussa (Maatalouspolitiikko vaikeissa oloissa) käsitellään ensimmäisen maailmansodan aikaa. Välissä oleva kuudes luku (Yhteiskunnallisten aineiden ja historian opettaja) katkaisee esityksen. Se on muusta analyysitekstistä hiukan irrallinen kokonaisuus, jonka olemassaolon perusteena on ilmeisesti Gyllingin toiminnan foorumi (tiede: yliopisto ja politiikka: puolueopisto), ei niinkään toiminnan sisältö, sillä se ei rajaudu Jussilan tutkimusaiheeseen eli maatalouskysymykseen.

Tekijä on käyttänyt kattavasti aihepiiriä käsittelevää aiempaa tutkimuskirjallisuutta. Torpparikysy-

myksen osalta tärkeimpiä ovat Viljo Rasilan ja Matti Peltosen tutkimukset. Suomalaisen sosialismin historian osalta keskeisintä tutkimuskirjallisuutta ovat Hannus Soikkasen jo klassiset teokset sekä Jari Ehrnroothin väitöskirja, uudemman tutkimuksen kulmakivi.

Väitöskirjan ydinaineiston muodostavat Edvard Gyllingin kirjallinen tuotanto sekä hänen poliittiseen ja akateemiseen toimintaansa liittyvät monenlaiset aineistot. Tekijä on käyttänyt myös Gyllingin kirjoituksia sekä hyödyntänyt aihepiiriä koskevaa aikalaiskirjallisuutta.

Metodologisia lähtökohtiaan Jussila käsittelee kohtuullisen laajasti (s. 34–42), mutta osittain nämä tarkastelut jäävät hieman irralliseksi suhteessa varsinaiseen analyysiin. Biografisen ja aatehistoriallisen tutkimuksen metodologian pohdintoilla ei ole kovin elementtistä yhteyttä itse tutkimukseen. Lähemmäksi tutkimuksen ydintä ja analyysiä tullaan, kun tekijä keskustelee tekstianalyysistä, diskurssianalyysistä ja käsittehistoriasta. Kaikki nämä olisivat työn kannalta relevantteja lähestymistapoja, mutta pohdinta jää kuitenkin pinnalliseksi eikä työn kuluessa käy ilmi, miten tekijä on toteuttanut teksti- tai diskurssianalyysiä tai käsittehistoriallista tutkimusotetta.

Tekijän metodinen tehtävänasettelu (s. 40) on sinänsä hyvä: Gyllingin maatalouspolitiikasta kirjoittamia tekstejä ”tarkastellaan kolmella eri tasolla eli (1) suhteessa toisiinsa, (2) suhteessa muiden maatalouskysymysten asiantuntijoiden ja maatalouspolitiikkojen kirjoituksiin sekä (3) suhteessa niiden tieteellisiin ja poliittisiin taustateorioihin ja -oletuksiin”. Samalla tekijä kertoo analyysoivansa ”näissä viitekehyksissä esiintyviä diskursseja ja käsitteitä”.

Paikoitellen tämä tavoite toteutuikin, muun muassa kun tekijä tarkastelee sitä, miten Gyllingin näkemykset viljelypakkoojatuksesta muuttuivat. Kaiken kaikkiaan

tekijä olisi kuitenkin voinut systematisoida tekstianalyysikehikonsa määrittelemällä ne keskeiset elementit, joita edellä mainituissa kohdissa 1–3 tarkastellaan. Olisi ollut myös syytä selvittää, miten erilaiset näkemykset liittyvät taustalla oleviin aatteisiin (esim. sosialismin eri virtaukset) tai empiiriseen tutkimustietoon. Tämä helpottaisi sen hahmottamista, mikä Gyllingin maatalouspoliittista ajattelua eri aikoina liikutti. Myös vertailu eri poliittisten suuntausten edustajien maatalouspoliittisiin näkemyksiin olisi jäntevämpää, jos tekijä esittäisi yksilöiden ne seikat, joiden suhteen erimielisyyksiä tai yhtäläisyyksiä etsitään.

Jussila, kuten niin moni muukin diskurssitutkija, perustelee johtopäätöksensä lainauksilla. Lukijan, joka ei ole käynyt läpi samoja tekstejä, täytyy vain luottaa tulkinnan oikeellisuuteen. Näkyvämpi metodologinen koneisto olisi osoittanut, miten tekijä on tulkintoihinsa päätenyt.

Nyt tulkinnan uskottavuus syntyy tutkimuksen kokonaisuudesta, mutta se on onneksi vakuuttava, selkeä ja sujuvasti kirjoitettu. Tulokset perustuvat käytettyyn aineistoon, ja tekijä suhteuttaa tuloksiaan järkevästi aiemman tutkimuskirjallisuuden näkemyksiin. Gyllingin toiminta tieteen ja politiikan sekä marxilaisen teorian ja poliittisen pragmatismien ristiaallokossa tulee hyvin valaistuksi. Samalla tekijä avaa mielenkiintoisen näkökulman 1900-luvun alun Suomen yhteen keskeiseen ja jännitteeseen yhteiskunnalliseen kysymykseen.

Jussila on hyödyntänyt työssään asiallisesti myös aiempaa Gylling-tutkimusta, muun muassa Tapani Maurasen kanssa yli kolme vuosikymmentä sitten kirjoittamiensa tekstejä. Sen sijaan hän ei ole käyttänyt Heikkisen ja Maurasen definiitivä Gylling-biografiaa, mikä johtunee etupäässä siitä, että kyseistä teosta ei ole vielä olemassa. Tuon etanan vauhdilla edenneen

elämäkertahankkeen käsikirjoituksen ja laajat aineistot tuntevana voin kuitenkin paljastaa, että Jussilan näkemys Gyllingin elämästä ja urasta on niidenkin valossa perusteltu ja tasapainoinen.

FT, PROFESSORI SAKARI HEIKKINEN
HELSINGIN YLIOPISTO

Taidekilpailut: ohitettua olympia-historiaa

Lasse Erola: Unohdetut olympivoittajat. Taidekilpailut olympiakisoissa 1912–1948. Suomen urheilumuseo 2014. 224 s. ISBN 978-952-6644-04-2.

Lasse Erolan tietokirja *Unohdetut olympivoittajat* tarjoaa epätavallisen näkökulman aikamme kenties arvostetuimman urheilutapahtuman historiaan. Teos tarkastelee olympialaisten tuntemattomiksi jääneitä lajeja: kirjallisuutta, musiikkia, arkkitehtuuria, kuvanveistoa ja maalaustaidetta, joissa kilpailtiin vuosina 1912–1948.

Henkisen sivistyksen yhdistämisen fyysisen kulttuuriin oli modernien olympialaisten isänä pidetyn ranskalaisen paroni Pierre de Coubertinin (1863–1937) idea. Coubertinin näkemys olympialaisista henkilöityi mieheen, joka liikunnan ohella harrasti taiteita. Erolan mukaan Coubertin halusi luoda olympialaisista ”taidelajien avulla urheilunäytelmän, jossa fyysinen voima ja klassinen kauneus muodostavat yhden kokonaisuuden”.

Taidekilpailut eivät kuitenkaan kuuluneet modernien olympialaisten alkuperäiseen suunnitelmaan. Ne tulivat mukaan vasta Tukhol-

man olympialaisissa vuonna 1912. Erolan mukaan taidekilpailuilla yritettiin pelastaa olympialaiset, joiden alkutaival oli sujunut varsin kankeasti. Ateenassa vuonna 1896, Pariisissa vuonna 1900 ja St. Louisissa vuonna 1904 järjestetyt olympiakisat olivat saaneet niin laimean vastaanoton, että koko tapahtuman tulevaisuus oli uhattuna. Erityisesti maailmannäyttelyiden yhteydessä pidetyt Pariisissa ja St. Louisissa olivat jääneet täysin sivurooliin. Kun samaan aikaan oli alettu järjestää eri urheilulajien kansainvälisiä kilpailuja, Coubertin ymmärsi, että olympialaisten piti erottua jollain tavalla muista urheilutapahtumista. Lääkkeeksi ongelmaan hän tarjosi taidetta.

Päätös taiteiden sisällyttämisestä olympialaisiin tehtiin vuonna 1906, mutta vielä seuraavat kisat Lontoossa vuonna 1908 miteltiin vain urheilijoiden kesken, sillä vajaan kahden vuoden valmistelu aika osoittautui liian lyhyeksi. Näin Tukholma pääsi – järjestäjien mielestä joutui – isännöimään ensimmäisiä sekä fyysisen että henkisen kulttuurin olympialaisia vuonna 1912.

Olympialaisten taidekilpailujen ideana oli luoda fyysisen kulttuuriin liittyvää taidetta. Toisin sanoen sävellysten, proosa- ja runoteosten, rakennussuunnitelmien, veistosten sekä taulujen aiheiden tuli kummuta urheilun maailmasta. Suomalaisen taideolympiavoittajan, runoilija Aale Tynnin palkittu teos ”Hellaan laakeri” on malliesimerkki siitä, mitä taideolympialaisten töiltä haettiin. Antiikin Kreikan hengessä laadittu runo huokuu ylevyyttä, jylhää kauneutta ja sankaruuden ihannoitua: ”Oi Hellaan laakeri ylhäinen, sinä ylistetty puu!” Taideolympialaisiin osallistuneiden töiden piti olla aiemmin julkaisemattomia, ja niiden oli pitänyt valmistua kuluneen olympiadin eli edellisten ja tulevien kisojen välillä.

Taiteen ja olympialaisten yhteinen historia jäi lopulta lyhyeksi.

Tukholman (1912) kisojen jälkeen taidelajeissa kilpailtiin Antwerpenissä (1920), Pariisissa (1924), Amsterdamissa (1928), Los Angelesissa (1932), Berliinissä (1936) ja viimeisen kerran Lontoossa (1948). Helsingin olympialaisissa (1952) kilpailut oli korvattu taidenäyttelyllä eikä taidetta enää tässä muodossa sen koommin olympialaisissa nähty.

Taidekilpailuja oli kritisoitu ja epäilty Tukholman vuoden 1912 kisoista lähtien. Coubertinin jalo aate ruumiin ja sielun yhteyden henkiin herättämisestä tuntui löytävän yllättävän vähän kannatusta modernisoituvassa maailmassa. Yksiinkään olympialaisten taidekisoihin ei tullut mitään suunnatonta osallistujaryntäystä, vaan taiteilijat pikemminkin vieroksuivat taiteiden yhteyttä urheiluun. Tämä merkitsi sitä, että taide- ja kulttuuripiireissä olympialaisten arvostus jäi heikoksi ja toisaalta useissa olympialaisissa tuomaristo katsoi töiden laadun niin heikoksi, että jätti osan tai kaikki mitalit jakamatta.

Tuomarointi oli keskeisimpiä kritiikin aiheita. Yhteisistä arviointikriteereistä oli vaikea päästä sopuun, ja arvioinnin oikeudenmukaisuus herätti keskustelua. Esimerkiksi runoudessa pidettiin ongelmallisena sitä, että suurten kielten edustajat tulivat arvioiduksi omalla äidinkielellään, kun taas pienten kielialueiden osallistujien työt arvioitiin käännösten avulla.

Taidekilpailujen päättymiseen vaikutti myös politiikka. Pitkään taidekilpailuja vastustaneen yhdysvaltalaisen Avery Brundagen nousua kansainvälisen olympiakomitean johtoon vuonna 1952 taidekisojen tarinalle pantiin lopulta viimeinen piste. Brundagen pääargumentti liittyi hänen ajamaansa amatööriyden ihanteeseen. Olympialaisiin osallistuneet urheilijat eivät saaneet olla ammattilaisia ja saman vaatimuksen tuli päteä myös taiteilijoihin. Taidekisoissa

menestyneet taiteilijat ja kirjailijat hyötyivät olympialaisten tuomasta nosteesta usein myös taloudellisesti. Tätä pidettiin olympiahengen vastaisena.

Suomalainen historia olympialaisten taidekisoissa on vielä yleistä kehitystakin suppeampi. Suomalaisissa urheilupiireissä taidekilpailuihin suhtauduttiin väheksyvästi ja kulttuuripiiritkin heräsivät taideolympialaisiin vasta Lontoon vuoden 1948 kisojen alla. Menestystä kuitenkin tuli. Lontoossa suomalaiset voittivat kaksi kultamitalia (kirjallisuus ja arkkitehtuuri), yhden hopean, yhden pronssin sekä kaksi kunniamainintaa.

Unohdetut olympiavoittajat on taiten rakennettu teos, jossa taideolympialaisten unohdettu historia kietoutuu sopivissa kohdin suomalaisten taideolympialaisissa menestyneiden taiteilijoiden henkilöhistorioihin. Erolan teksti on sujuvaa ja hyvin jäseneltyä. Vaikka teoksessa ei ole lähdeviitteitä, lukija ei jää täysin tyhjän päälle pohtiesaan Erolan esittämien tietojen ja näkemysten alkuperää. Tekijä viittailee tekstissä kiitettävästi käyttämiinsä lähteisiin ja kommentoi siellä täällä lähteiden puuttumista. Niukka lähdetilanne, useat kadonneet tai kadonneeksi luullut olympialaisissa kilpailleet taideteokset kertovat osaltaan myös siitä, että taidekilpailut olivat sen lyhyen olemassaolonsa ajan selvästi varsinaisten olympialaisten eli urheilun varjossa.

Kirjan päättää taideolympialaisten tulosluettelo. Sitä ennen Erola pohtii, olisiko suomalaisilla ollut enemmän menestysmahdollisuuksia, jos taidepiirit olisivat innostuneet aiheesta aiemmin ja laajemmin. Hän leikittelee myös ajatuksella, ketkä menestyisivät taidekisoissa nyt, jos niitä edelleen järjestettäisiin. Ideana kontrafaktuaalinen pohdinta on jäänyt hieman puolitehen. Se ei kuitenkaan haittaa suoritusta: unohdetuilla olym-

piavoittajilla ja unohtetuilla taidekilpailuilla on paikkansa suomenkielisessä olympiahistoriassa.

FT PIA KOIVUNEN
TAMPEREEN YLIOPISTO

Vauhdikkaasti suomalaisen esoterian historiasta

Perttu Häkkinen & Vesa Iitti: Valonkantajat. Välähdyksiä suomalaisesta salatieteestä. Like Kustannus Oy 2015. 410 s. ISBN 978-952-01-1158-8.

Like Kustannus ansaitsee hatunoston julkaisupolitiikastaan, jonka mandaatilla täkäläinen lukeva yleisö on saanut säännöllisesti pu-reskeltavakseen länsimaista kulttuuri- ja uskontohistoriaa vinosti valaisevia teoksia. Viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana huomiota herättäneitä tapauksia ovat olleet esimerkiksi yhdysvaltalaisen Gary Valentine Lachmanin okkultismin ja angloamerikkalaisen populaarikulttuurin kytköksiä luodannut teos *Tajunnan alkemistit* (2003) sekä vastikään ilmestynyt Aleister Crowley -elämäkerta *Suuren pedon elämä ja teot* (2015). Samansuuntaisia teemoja Suomen historian viitekehityksessä toi esiin Matti Salmisen kirjoittama *Yrjö Kallisen elämä ja totuus* (2011), jossa 1900-luvun taitteen moderni teosofia tuli esitellyksi paitsi Kallisen henkilökohtaisena vakaumusena myös varhaiselle työväenliikkeelle oleellisena aatevirtauksena.

Luontevaa jatkumoa tälle linjalle luo Perttu Häkkinen ja Vesa Iitti kirjoittama *Valonkantajat: Välähdyksiä suomalaisesta salatieteestä*. Teos on johdantonsa mukaan

”kattava populaari yleiskatsaus (s. 10)” suomalaisen esoterian, okkultismin ja monien muiden uskonnollisen vastakulttuurin piiriin kuuluvien ilmiöiden historiaan 1800-luvun lopulta nykypäivään asti. Tehtävänanto on päällisin puolin linjassa kirjan rakenteen ja tematisoinnin kanssa. Tekijät ovat alleviivanneet populaaria otettaan jättämällä tutkimuskysymysten ja systemaattisten argumentaatioketjujen viilaamisen sikseen. Niiden sijaan teksti etenee henkilökuvien varassa, jolloin lopputuloksena on eräänlainen kollektiivibiografia, johon valikoidut yksilöt suomalaisen teosofian keulakuvas-ta Pekka Ervastista (1875–1934) venäläismystikko G. I. Gurdijeffiin (1866–1949), Aino Kassiseen (1900–1977) ja edelleen Pekka Siitoimeen (1944–2003), Ior Bockiin (1942–2010) ja muihin aikalaissalatiiteilijöihin toimivat kirjan pitkän aikarajauksen rytmittäjinä.

Tekijöiden oman reviirin rajausta tutkimuksellisuuden ja populaarin välimaastoon saa *Valonkantajien* johdannossa herkullisen provokatiivisia sävyjä. Aiempaa julkaisukenttää kartoittaessaan Häkkinen ja Iitti myöntävät, että aiheesta on toki vuosien saatossa tehty opinnäytteitä ja tutkimustakin, mutta teoksen kivikovan peruslauselman muodostaa käsitys esoteriasta, okkultismista ja modernista magiasta suomalaisen kulttuurihistorian mustana aukkona, jota *Valonkantajat* on alan pioneerityönä tuleva kirkastamaan. Kuvaan sopii, että tekijät lainaavat historian tutkimuksen käsitteistöä kirjan kokonaisuudesta suuntaavassa avainteesissään: ”Henkilöhistorioiden kautta” on tarkoitus päästä käsiksi valtakulttuurin marginaaleissa majalleisiin ilmiöihin, ”jotka eivät ole saaneet ansaitsemaansa huomiota painetussa muodossa, saati sitten samoissa kansissa (s. 11)”. Samalla lukijalle kuitenkin tähdennetään, ettei kirjassa ole kyse ”kuivasta akateemisesta esityksestä”, vaan

jostakin ”paljon paremmasta”: rosoisista tarinoista, jotka ”pureutuivat kotimaisten tajunnan alkemistien mieleen (s.11)” ja kuvastavat samalla laajempia suomalaisen ja länsimaisen marginaaliuskonnollisuuden verkostoja.

Akateemisen historian tutkimuksen linssien läpi tarkasteltuna johdannon nostatukset jäävät monessa mielessä lunastamatta. Ensinnäkin *Valonkantajien* perusasetelma, jossa yksilöt avaavat ja elävöittävät näkökulmaa kohti kulttuurisia kokonaisuuksia, rinnastuu väistämättä paitsi historiatieteen myös muiden humanististen alojen menetelmälliseen valtavirtaan, jonka piirissä yksilön, yhteisön, marginaalin ja establishmentin välisillä jännitteillä on operoitu lukemattomissa julkaisuissa jo useamman vuosikymmenen ajan – myös okkultismin, esoterian ja magian teemoja sivuten. Mikrohistorian, elämäkerrallisen historian tutkimuksen, taide- ja kirjallisuushistorian ja uskontotieteen nykyaikaneita silmällä pitäen Häkkinen ja Iitti esittämä laadullinen ranking tuntuu vaikeasti nieltävältä. Pelkkä marginaaliyksilöiden ja heidän sovinnaisia normeja koettelevien elämänvaiheidensa kuvaaminen ei temaattisesti eikä varsinkaan heuristisessa mielessä riitä tekemään *Valonkantajista* niin kaikkivoipaa kompositiota, kuin sen johdanto ja takakansi antavat vauhdikkaimmillaan ymmärtää. Myös vakuuttelut teoksen epäakateemisesta rouheudesta päätyvät ristiriitaiseen valoon heti johdannon edetessä ja tekijöiden siirtyessä määrittelemään työnsä avainkäsitteitä. Häkkinen ja Iitti harjoittavat tässä yhteydessä termirotaatioita, jotka kestävät vertailun yliopistokielen huikkeimpien abstrahointien kanssa: tekijöiden sanoin ”käsite ’länsimainen esoteerinen perinne’ sulkee sisäänsä monimuotoisen, toisiinsa kytköksissä olevien perinteiden ja aatevirtausten kokonaisuuden, joka kulkee renessanssista nykypäivään. Tä-

män perinteen juuret ovat erityisesti renessanssin ajan eklektisessä hermeeettisessä perinteessä (s. 12)”. On harmillista, että nokitteleva retoriikka vie huomiota johdannon tiiviiltä ja muutenkin mainiolta teoriaosuudelta, jossa länsimaisen esoterian ja sen historian tutkimukseen liittyvät peruselementit kirjoitetaan auki oivaltavasti ja pääsääntöisesti helpotajuusella otteella.

Valonkantajien varsinainen saaga lähtee liikkeelle Pekka Ervastian elämästä ja teoista suomalaisen ja kansainvälisen teosofian areenoilla. Ervastian elämänkaaren ydin kohtien esittelyn lisäksi tekijät laajentavat näkökulmaansa kattamaan Teosofisen Seuran Suomalaisen Osaston perustamisen (1907), ensimmäisen maailmansodan aikaiset kriisivuodet ja seuran hajaannuksen, jolloin kuvassa käväisivät myös Rudolf Steinerin (1861–1925) perustama antroposofia sekä Idän Tähtien järjestö, joiden piiriin osa teosofian jätäneistä suomalaisesoteerikoista haikautui. Sodan jälkeisten vuosikymmenten kiintopisteitä ovat Ervastian toiminta yhteisvapaamuurariuden perustamisen yhteydessä (1920) sekä hänen omien opillisten näkemystensä tukikohdaksi syntynyt Ruusu-Risti -seura – niin ikään vuoden 1920 satoa. Ervastia ja kotimaisen teosofian järjestäytymisvaiheita tarkasteleva luku on tehty asiantuntevasti ja se kokoaa yhteen monia oleellisia taitekohtia kentän tapahtumahistoriasta. Jaksos sisältää kuitenkin niukasti uutta tietoa kohteistaan, eivätkä tekijöiden tulkinnalliset näkökulmat poikkeaa missään vaiheessa kauas aiemmin kolutuilta poluilta. Häkkinen ja litti ovat nostaneet esiin parikymppisen Ervastian kokemuksen ”jordankasteen”, teosofisen herätyksen, joka on kuvattu yksityiskohtaisesti myös Aimo Melan Ervast-elämäkerrassa (1956) ja Erik Gullmanin Ervast-tutkimuksissa. Samoin *Valonkantajien* kuvaus

nuoren Ervastian vastoinkäymisistä akateemisten tutkimushankkeiden suunnalla ja tässä yhteydessä esiintynyt legenda ”stipendististä”, jolla tämä voisi hankkia menolipun Lapinlahden mielisairaalaan, kuuluvat Ervast-kuvaston käytetyimpään osastoon. Tuoreemmilla jäljillä ollaan Ervastian ja hänen kihlattunsa Maija Kilpeläisen suhteen kuvauksessa, jonka taustalla lienee yksityisten tahojen ylläpitämälle pekkaervast.net -sivustolle koottu kirjeaineisto. Asetelmassa – ja ennen kaikkea aineistossa – olisi ollut reilusti potentiaalia täydentää ja haastaa vakiintunutta Ervast-kuvaa, mutta nyt mehukkaiden anekdoottien sorvaaminen syö tilan tulkinnalta. Jaksoa on kuitenkin kiintoisaa lukea rinnakkain vaikkapa Melan Ervast-elämäkerran kanssa, jossa Ervastian hahmosta on riisuttu likipitään kaikki intiimiin tunne-elämään saati seksuaalisuuteen viittaava aines.

Kansainvälisiä konteksteja kartoittaessaan *Valonkantajat* pysyttelee niin ikään tutuilla vesillä. Suomalaisen esoterian ylijärjetykset referenssit löytyvät Yhdysvaltojen, Englannin ja Ruotsin suunnilta ja pääpaino on toki oikeutetustikin kentän kirkkaimman tähden Helena Blavatskyn (1831–1891) sekä tämän seuraajan Annie Besantin (1847–1933) ympärille kiteytyneessä teosofiassa. Sen sijaan se, että Häkkinen ja litti esittävät Blavatsky–Besant–Ervast-akselilla syntyneet 1890-lukulaiset virtaukset suomalaisen esoterian lähtölaukauksena, olisi kaivannut tuekseen selkeämpiä perusteluja. Nyt kuvasta jää selittämättömällä tavalla puuttumaan useita oleellisia paloja; yhtenä näistä 1880-luvun kehys, jolloin Saksan kautta välittyneet esoteeriset käsitykset, kuten spiritualismi ja myös saksalaisen tradition sävyttämä teosofia löysivät tiensä Suomeen yhdessä tolstoilaisuuden ja vapaakirkollisten liikkeiden kanssa. Myös Ranskalaisen symbolismin esoteerinen la-

taus ja sen vaikutus suomalaisiin kuvataiteilijoihin ja edelleen kotimaiseen kulttuurielämään on sivuutettu käytännössä kokonaan. Karsinnan seurauksena *Valonkantajissa* myöhemmin esiintyvät tulkinnot *Kalevalan*, esoterian ja suomalaisen nationalismin välisistä sidoksista jäävät vaille tärkeää historiallista ulottuvuutta.

Kirjan parasta antia ovat jaksot, joissa toimittaja- ja kääntäjätaustaiset tekijät ovat voineet toteuttaa omia vahvuuksiaan. Journalistinen lähestymistapa näkyy selvästi jo *Valonkantajien* rakenteessa: pääosa teoksen sivumäärästä on omistettu 1930-luvun jälkeisille tapahtumille ja henkilöille, joita on ollut mahdollista lähestyä reportaasinomaisesti, haastatteluja, sanoma- ja aikakauslehtien arkistoja sekä tv- ja radiodokumentteja hyödyntäen. Näitä aineistoja on koottu teokseen runsaasti ja niitä käytetään taiten. Esimerkkinä tästä toimii niin kutsuttu Tattarisuon juttu, järjestyttäviä otsikoita 1930-luvun lehtikirjoittelun poikanut tapaus, joka sai alkunsa Helsingin Tattarisuolta löytyneistä ruumiinkappaleista. Häkkinen ja litti perkaavat vyhteä seikkaperäisesti ja kirjoittavat auki kerrannaisvaikutuksia, joita kohu herätti 1930-luvun poliittisissa ympyröissä. Ansioikas on myös varsinaisia tekijöitä koskeva kuvaus, joskin sen yhteydessä olisi ollut mahdollista ja ehkä valaisevaakin kytkeä Tattarisuon mysteerin taustat 1900-luvun alkuvuosien aatteelliseen kontekstiin – tapaus kun tuntuu luovan kiinnostavan synkkää valoa myös siihen teosofisvaikutteiseen työväenkulttuuriin, joka on ollut esillä Matti Salmisen *Yrjö Kallisen elämä ja totuus* -teoksessa monista historiantutkimuksista puhumattakaan. Tattarisuon lisäksi *Valonkantajat* onnistuu myös laajemmin toisen maailmansodan jälkeisen populaarikulttuurin saralla. 1970-luvun ufobuumi, notaari Kauko Niemisen eetteriteoriat ”heilahtelupyö-

rähtelyineen”, lor Bockin huippuunsa elaboroitu sanamytologia ja lukuisat muut tapaukset ovat kuranttia lähihistorian taltiointia. Näin on erityisesti silloin, kun niiden kautta havainnollistuu, kuinka länsimaisen esoterian traditiosta on vedetty pitkiä ja polveilevia säikeitä myös suomalaisen kulttuurihistorian punokseen.

Toisaalta *Valonkantajissa* piilee monia ongelmakohtia. Niistä hallitsevimpana erottuu eräänlainen eettinen sameus, joka saa monia ilmenemismuotoja. Hetkittäin räikeää on tekijöiden retoriikka, jonka sarkasmi sisältää kohdehenkilöiden kannalta tarpeettoman piikkäitä sävyjä. Turhaa ylevöittämistä kaihtava ote ei ole aihetta ja henkilökavalkadia silmällä pitäen aivan perusteeton, mutta on eri asia ryöstöviljellä seksiin ja sekalaisiin päihteisiin liittyviä anekdootteja läpi kirjan, joka määrittelee itsensä suomalaisen esoterian historiaa kartoittavaksi kattavaksi yleisteokseksi. Tässä suhteessa *Valonkantajat* pikemminkin kierrättää kuin purkaa kenttään liittyviä myyttejä. Sen näkökulman mukaan salatieteen suuressa kotimaisessa kertomuksessa on pitkälti kyse erilaatuisten (mies)veijareiden seikkailuista huruisten alakulttuurien syövereissä. Nykyisen populaarikulttuurin pelisäännöllä ajateltuna asetelmassa saattaa olla potkua, mutta historiakuvan kannalta se on hatara eikä tee täyttä oikeutta menneisyyden salatieteilijöille tai heidän motiiveilleen. Läpinäkymättömyyden tuntu koskee osin myös teoksessa käytettyjä aineistoja. Lähdeviitteiden puute ei ole automaattinen uhka *Valonkantajien* uskottavuudelle, mutta 1900-luvun taitetta koskevien jaksojen kohdalla referensseissä ilmenivät aukkokohdat alkavat jo herättää kysymyksiä. Jonkinlaista avaamista olisi kaivannut Atte Pohjanmaan, Aimo Melan, Armo Nokkalan, Tore Ahlbäckin, Erik Gullmanin ja Salme Sarajas-Kort-

teen kaltaisten nimien puuttuminen kirjallisuusluettelosta, etenkin kun kotimaisen esoterian historiaa tutkivat joutuvat tavalla tai toisella toimimaan heidän perustutkimuksissaan tuotetun tiedon varassa.

Jos *Valonkantajia* tarkastelee puhtaasti tietokirjana tai vielä tarkennetusti historiallisena sellaisena, sen on vaikea nähdä täyttävän tekijöiden virittämät odotukset. Kirjan rajauksia, tematisointeja sekä analyttistä ja eettistä totuudesta arvioiden puhe ”ennennäkemättömällä syvyydellä (ks. takakansi)” operoivasta yleisteoksesta jää myyntisloganin asteelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kirjassa olisi purevaa sisältöä. Ammattimaisesti ja viihdyttävästi kirjoitettuna *Valonkantajissa* on populaaria vetovoimaa, jonka avulla myös laajoissa rajauksissa säilyy yhtenäisyyden ja etenevyyden tuntu. Historiantutkijat tietävät, ettei tempu ole helpoimmasta päästä. Kirjan laajassa toimintasäteessä piilee myös sen oleellisin tutkimuksellinen anti: Häkkisen ja litin työ usuttaa epäilemättä monia yhdistelemään historian aikajanan eri kohtia ja pohtimaan, mikä oikeastaan on tämä säännöllisin väliajoin julkisuuteen pulpahtava ”vaiettu” ja ”marginaalinen” esoteria, jonka vaikutukset näyttävät ulottuvan 1800-luvulta omaan aikalaiskulttuuriimme asti.

FM ANTTI HARMAINEN
TAMPEREEN YLIOPISTO

Sotamiehen leikit

Helena Pilke & Olli Kleemola: Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden huvit ja harrastukset jatkosodan rintamalla. SKS 2015. 203 s. ISBN: 978-952-222-581-8.

Tappamisen tauoilla ehti harrastaa. Jatkosodan pitkinä asemasotavuosina sotilailla oli runsaasti aikaa niin hiihdellä metsissä, kaiverrella koriste-esineitä kuin läiskä korttia korsujen hämärissä. Näiden huvien muistelu on ollut osa lukuisia sotaa käsitteleviä yleisteoksia ja kertomuskokoelmia, mutta tieteellisyyttä tavoittelevia kokonaisuutena niistä ei ole tehty. Helena Pilkeen ja Olli Kleemolan teos *Elämää juoksuhaudoissa* pyrkii täyttämään tämän aukon.

Tekijät määrittelevät teoksen tavoitteet johdannossa seuraavasti: ”Tarkastelemme tässä kirjassa jatkosodan rintamien arkielämää sellaisena kuin se aikalaisten muistelmista ja vuosien 1941–1944 arkielämästä välittyi.” Tämä kuvaa osuvasti kirjan lähestymistapaa, jossa tiukan analyttisyyden sijaan keskiössä ovat rintamatarinat ja sotilaiden kokemukset, jotka tuovat etulinjan hovit yksityiskohtaisesti lähelle lukijaa. Tämä tekee kirjasta viihdyttävän ja suurelle yleisölle lähestyttävän. Tähän on pyritty myös esitystavassa, jossa lähdeviitteitä ei ole ja tekstiä elävöittää runsas ja mielenkiintoinen kuvitus. Kyseessä on laajalle lukijakunnalle suunnattu yleisteos.

Teos jakautuu kuuteen osaan, joista ensimmäisessä Pilke käsittelee sotilaiden asemasodan ajan arkea. Elämä ankeissa luteiden kansoittamissa korsuissa ei ollut helpoa, mutta sotilaat pyrkivät viihdyttämään itseään monin keinoin. Korsuissa saattoi lukea, raapustella kirjeitä, veistellä puhdetöitä tai pelata pelejä hämyisen öljylampun

valossa. Viinaakin saatiin tai tehtiin silloin tällöin. Myös sodanjohto pyrki aktiivisesti parantamaan miesten oloa järjestelmällä hauskanpitoa harmonikkakonserteista Syvärin yliuinteihin ja upseeriston mieltä ylentäviin juhannusjuhlahu-heisiin. Aina viralliset hovit ja miesten ajatukset rintaman ajanvietto-tavoista eivät kuitenkaan kohdan-neet. Sodanjohto suhtautui esi-merkiksi sotilaiden lempiharras-tukseen kortinpeluuseen nuivasti. Virallisessa viihdytystoiminnassa suosittiin harrastuksia, jotka ylläpi-tivät fyysisistä ja henkistä taisteluky-kyä sekä moraalia. Teoksessa tois-tuva mielenkiintoinen teema onkin juuri se, miten nämä kaksi maail-maa kohtasivat ja, miten sodan-johto osaltaan mukautui sotilaiden mieltymyksiin ylläpitääkseen mieli-aloja. Esimerkiksi suhtautuminen kortinpeluuseen ja alkoholiin peh-meni sodan aikana.

Teoksen muissa luvuissa Klee-mola käsittelee sotilaiden puhde-työkulttuuria ja Pilke opiskelua, urheilua, metsästys- ja maanviljely-harrastuksia sekä armeijan viihdy-tysjoukkotoimintaa. Luvut ovat its-enäisiä kokonaisuuksia ja kietou-tuvat yhteen lyhyesti teoksen lo-pussa, jossa Pilke pohtii rintama-kulttuurin roolia sodanjälkeisinä vuosina. Suurien kokonaistulkinto-jen sijaan teos pyrkii kuvaamaan kattavasti tapoja, joilla sotilaa aika-ansa rintamalla käyttivät.

Tuoreita näkökulmia teoksessa nousee esille parhaiten sotilaiden opiskelua käsittelevässä luvussa, jossa Pilkkeen esille nostamat ko-kemukset kertovat siitä, miten sota saattoi olla koulunkäynnin osalta rintamamiehelle niin haaste kuin myös mahdollisuus. Haaste se oli erityisesti oppikoulujen ja yli-opiston penkeiltä rintamalle ko-mennetuille nuorille, mutta van-hemmille miehille sota saattoi tar-jota myös poikkeuksellisen tilai-suuden koulunkäyntiin. Vaikka kenttäarmeijassa tuskin oli aivan ”tuhansia kouluja lainkaan käy-

mättömiä miehiä”, kuten Pilke kir-joiittaa, oli siellä kuitenkin tuhan-sia, joiden sivistys rajoittui muuta-miin vuosiin kierto- tai kansakou-lua. Heitä varten rintamalle perus-tettiin useita rintamakansakouluja, joiden luokissa opiskelu lähti toisi-naan yksinkertaisista luku- ja kirjoi-tusharjoituksista. Tästä kansan sy-viin riveihin kohdistuneesta sivi-sitystyöstä olisi hyvä kirjoittaa useamminkin. Kuva opiskelevasta sotilaasta kun yleensä typistyy mie-likuvaan korsun nurkassa pänttää-västä nuoresta ylioppilaasta, vaika yliopistotason oppilaita sotilais-ta oli vain muutama prosentti.

Teoksen lähestymistapa nojaa tiiviisti rintamaelämää kuvaaviin kertomuksiin ja kokemuksiin. Kes-keisimpiä lähdeaineistoja ovat tie-dotuskomppanioiden rintamakir-jeenvaihtajien kirjoittamat artikke-lit ja 1970-luvulla kerätyn korsupe-rinnekeräyksen sotilaiden muiste-luaineisto, joista nostetut tarinat jäsentävät kerrontaa läpi kirjan. Teos on täynnä mitä mielenkiintoi-simpia anekdootteja rintamaelä-män tapahtumista, kuten kerto-mus siitä, miten erällä rintama-nosalla vallitsi sanaton tulitauko aina, kun suomalaiset ja venäläiset kävivät vuorotellen keräämässä ei-kenenkään-maalle pudonneesta lentokoneesta alumiinia puhdetöi-tä varten. Laajaa aineistoa on käy-tetty niin viihdyttävästi kuin myös informatiivisesti: sotilaiden harras-tusten ja arkipäivän toilailujen maailmaan ei tuskin voi paremmin päästä käsiksi kuin teoksessa käy-tetyn kerronnallisen aineiston avulla, vaikkakin tutkimukselliselta kannalta aineistoa olisi voitu tulki-ta kriittisemminkin. Tarinoiden ku-vailevaan käyttöön tukeutuvan kerronnan sävy rintamaelämästä on hyvin perinteinen jättäessään jermuilun ja huumorin varjoon ne henkisesti äärimmäiset olosuhteet, joissa rintamalla elettiin ja samalla myös harrastettiin. Asemasodan arjen realismin sijaan teoksesta tu-lee esille se, mitä siitä on haluttu

TK-kirjoituksissa kirjoittaa ja muis-teluissa kertoa.

Mielenkiintoisimmillaan teos on, kun sotilaiden harrastuksia kä-sitellään tiedotustoiminnan valos-sa. Teoksen monissa kohdissa si-teerataan rintamaelämää kuvaavia TK-miesten kirjoituksia, jotka lo-pulta ovat jääneet julkaisematta. Esimerkiksi niinkin kannatettavas-ta asiasta kuin Rukajärvelle perus-tetusta rintamamieskoulusta ker-tova artikkeli oli jätetty julkaise-matta. Kotiseudulle ei haluttu an-taa kuvaa, jonka mukaan miehet istuivat rintamalla vain rennosti koulun penkissä. Sotaa käyvässä maassa sotilaiden harrastukset vai-kuttivat rintaman mielialoihin, mutta ne olivat myös osa sitä ku-vaa, jota sodanjohtoa myöten py-rittiin aktiivisesti rakentamaan suo-malaisesta sotilaasta ja taistelevas-ta kansasta.

Pilkkeen ja Kleemolan teoksen ansiona on saattaa yleiskuva soti-laiden harrastuksista ja ajanviet-teistä yksiin kansiin. Sotilaiden mo-ninaiset hovit tulevat esitellyiksi laajasti, vaikkakaan teemaa ei kyt-keä kovin syvälle laajempiin kysy-myksiin sota-ajan kulttuurista tai kokemuksista. Toimituksellisesti teos on hieno runsaine kuvineen. Sodan kulttuurihistorian perspek-tiivistä aiheen käsittelyä olisi hedel-mällistä jatkaa kysymyksestä, jota Pilke ja Kleemola lyhyesti sivuavat: Miten rintamakulttuuri vaikutti yleisemmin suomalaisen korkea- ja populaarikulttuurin kehitykseen?

FM ILARI TASKINEN
TAMPEREEN YLIOPISTO

Suomalainen kulutus idän ja lännen välissä

Visa Heinonen & Matti Peltosen (toim.): Finnish Consumption. An Emerging Consumer Society between East and West. SKS 2013. 262 s. ISBN 978-952-222-522-1.

Kulutussyhteiskunta ja kulutuksen eri muodot ovat olleet historian-tutkimuksen kohteena 1980-luvulta lähtien. Vaikka kansainvälisessä kirjallisuudessa kulutussyhteiskunnan synty on ajoitettu jo 1600-luvun lopulle, todellinen massakulutus sai alkunsa 1800-luvun lopulla. Suomessa varsinaisesta kulutussyhteiskunnasta voidaan puhua vasta toisen maailmansodan jälkeen, etenkin 1960-luvulta lähtien. *Finnish Consumption: An Emerging Consumer Society between East and West* keskittyy juuri toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan ja erityisesti 1960- ja 1970-luvulle.

Visa Heinosen ja Matti Peltosen toimittaman kirjan takana on Helsingin yliopiston sosiaali- ja talushistorian kulutussyhteiskunnan muutosta tutkiva monitieteinen tutkijaryhmä. Kirja jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäinen käsittelee sodanjälkeisen Suomen varovaisuuden ja säästäväisyyden sävyttämää kulttuuria. Toinen osa keskittyy suomalaiseen kulutukseen orastavan vaurauden aikakaudella, jota leimaa television ja median kehitys. Teoksen ensimmäisessä osassa käsitellään suomalaista kulutusmentaliteettia ja eetosta (Visa Heinonen ja Minna Autio), suomalaisten alkoholinkulutusta (Matti Peltosen), uutiskatsauksia (Minna Lammi ja Päivi Timonen) sekä populaarimusiikkia (Janne Poikolainen). Toinen osa tarkastelee television roolia kulutusmentaliteetin muutoksessa (Jukka Kortti) sekä rulettipeliä (Riit-

ta Matilainen), Neuvostoliittoon suuntautuvaa turismia (Hanna Kuusi) ja taustamusiikkia (Kaarina Kilpiö). Osatutkimusten valinta on onnistunut: jokainen edustaa kiinnostavalla tavalla modernin kulutussyhteiskunnan viriämistä Suomessa.

Suomalaisen kulutussyhteiskunnan kehitystä, kuten Suomen historiaa yleensä, on leimannut sijaintimme idän ja lännen välillä ja etenkin naapuruus Neuvostoliiton kanssa. Näin suomalaisilla on ollut aitiopaikka itäisen suunnitelmatalouden ja läntisen markkinatalouden lieveilmiöihin. Kenties tärkein kylmän sodan kulutuskulttuuria koskeva keskustelu oli neuvostojohdaja Nikita Hruštšovin ja Yhdysvaltain varapresidentti Richard Nixonin ”keittiöväittelyinä” tunnettu julkinen keskustelu, joka käytiin mallitalon keittiössä Yhdysvaltojen järjestämällä messuilla Moskovassa vuonna 1959. Messulla esiteltiin lukuisia työtä helpottavia ja aikaa säästäviä talouskoneita. Nixonin korostaessa talouskoneiden ja supermarkettien ylivertaisuutta Hruštšov tiedusteli Nixonilta, oliko olemassa konetta, joka työntää suuhun ruokaa ja painaa sen kurrusta alas. Hruštšov halusi näin korostaa sosialistisen suunnitelmatalouden ylivertaisuutta tasa-arvoisen ja turvallisen yhteiskunnan luojana. Sekä virallinen Suomi että suomalainen kuluttaja joutuivat tasapainoilemaan näiden ideologisten kantojen ristipaineessa.

Sekä teoksen johdantoluku että Heinosen ja Minna Aution suomalaista kulutusmentaliteettia ja eetosta käsittelevä luku pyrkivät asettamaan Suomen kansainväliseen kontekstiin, mikä on yksi kirjan vahvuuksista. Teos valaisee monin tavoin, miten naapuruus ja taloudelliset suhteet Neuvostoliittoon toivat mukanaan suomalaiselle kulutukselle ominaisia erityispiirteitä. Neuvostoliiton naapurissa ja amerikkalaisen populaarikulttuurin innokkaina vastaanottajina

suomalaiset kuluttajat tekivät sekä aatteellisia että aineellisia valintoja kylmän sodan ilmapiiressä. Valinnat olivat usein käytännön sanelemia; esimerkiksi Neuvostoliitossa tuotetut autot olivat amerikkalaisia halvempia. Heinonen tuokin esiin suomalaisen paradoksin: sotienjälkeinen kulutusvallankumous heijasti pitkälti pohjoisamerikkalaisia arvoja, mutta moni suomalainen valitsi itäauton.

Suomalaisen kulutusmentaliteetin vertaaminen ruotsalaiseen kuluttamiseen on perusteltua, koska amerikkalaiset vaikutteet löysivät tiensä Suomeen yleensä Ruotsin kautta. Vaikka niukkuuden mentaliteetti (*mentality of scarcity*) on muuttunut Suomessa paljolti runsauden mentaliteetiksi (*mentality of abundance*), kulutusmentaliteettimme on kehittynyt myös Ruotsille ominaisen kohtuuden mentaliteetin suuntaan. Tätä runsauden ja kohtuuden mentaliteettien suhdetta kirjoittajat olisivat voineet pohtia enemmänkin. Kulutuseetosta kuvaavaa taulukkoa (s. 61) olisi voinut avata paremmin – nyt jää epäselväksi, miten ”hedonism” eetosta muovaavana kategoriana on rinnastettavissa peruskäsitteisiin *economy*, *consumption*, *way of being* ja *working life*.

Minna Lammi ja Päivi Timonen valaisevat Suomen asemaa talusjärjestelmien kuvausta Finlandiakatsauksia analysoivassa artikkelissa. Kirjoittajat erottavat kaksi Suomeen vaikuttanutta modernisaatioprosessia: itäisen suunnitelmatalouden ja läntisen markkinatalouden. Itäblokin suunnitelmatalous korosti teollisuuden ja valtion merkitystä, kun taas läntinen talous oli sopeutettu kuluttajien kysyntään. Kuten Lammi ja Timonen toteavat, Suomen poliittinen johto ja suomalainen talous sopeutuivat sekä itäiseen että läntiseen malliin.

Janne Poikolaisen popmusiikkia ja tangoa käsittelevässä luvussa esiin nousee toisenlainen kahtiajako: popmusiikki edusti 1960-luvul-

la urbaania angloamerikkalaista kulttuuri-imperialismia, kun taas tango näyttäytyi perinteisenä maaseudun musiikkina. Tango oli siis 1950- ja 1960-luvulla ehtinyt suomalaistua siinä määrin, että sen saattoi mieltää eteläamerikkalaisista juurista huolimatta, jos ei suorastaan itäisenä, niin ainakin suomalaisen maaseutukulttuurin edustajana. Silti tangoa suosivien rasvisten pukeutumistyyli oli peräisin brittiläisestä rock-kulttuurista ja amerikkalaisista moottoripyöräelokuviista. Luku osoittaa, miten populaarimusiikki ja sen merkitykset ovat aina kytköksissä historialliseen kontekstiin, siihen aikaan ja paikkaan, jossa se on syntynyt, tuotettu, markkinoitu ja kulutettu. Toinen esimerkki tästä on taustamusiikkituote muzak, joka tuotiin Suomeen Yhdysvalloista maahan tuontilisenssillä. Muzakille oli kysyntää 1960-luvun Suomessa, mutta 1970-luvun muuttuneessa kulutusympäristössä, jossa myös taustamusiikki, moninaistui, se menetti asemansa, kuten Kaarina Kilpiö toteaa taustamusiikin roolista tuotannon ja kulutuksen tiloista kertovassa luvussa.

Kirjan loppusanat lienee suunnattu ulkomaisille lukijoille. Loppusanoissa nostetaan hieman tarpeettomastikin esille suomalaiselle kulutusikäytymiselle tyypillisiä paikkoja kuten kesämökki, sauna, puisto ja kirjasto. Jokainen näistä tiloista ansaitsisi laajemman tarkastelun; nyt käsittely jää pinnalliseksi. Sauna, jota jo itsessään voidaan pitää kulutusyhdykkeenä, on epäilemättä paikka, jossa suomalaiset kuluttavat saippuaa ja shampoota, kuten kirjoittajat toteavat. Saunan luonnetta olisi kuitenkin voinut problematisoida enemmän. Sauna on suomalaiselle peseytymisen ohella eräänlainen alkuperäistä luontoyhteyttä edustava pyhättö ja voi tällaisena edustaa perinteisiä arvoja ja kulutuskriittisyyttä kaikesta pesuaineiden kulutuksesta huolimatta. Puistoa, mikäli tässä tar-

koitetaan urbaania puistoa, taas on vaikea pitää leimallisesti suomalaisena kulutuksen tilana. Suomalainen puistokulttuuri on verrattain köyhää, jos sitä verrataan moneen muuhun maahan, jossa puistoissa vietetään aikaa ja kulutetaan ruokaa, juomaa, viihdettä ja kulttuuria huomattavasti enemmän. Sen sijaan luonnonpuistot ja liikkuminen luonnossa ovat tunnusmerkillisempi osa suomalaista kulutuskäyttäytymistä.

Loppuluvussa todetaan lyhyesti, että kalastusta harrastaa kaksi miljoonaa suomalaista. Suurin osa näistä kahdesta miljoonasta harrastuskalastajasta lienee miehiä. Kalastusta olisikin kiinnostavaa tarkastella perusteellisemmin historian ja sukupuolen näkökulmasta. Turismin ja erämaakulutuksen (*wildlife consumption*) myötä markkinoilla on mökkikalastuksen ja pilkkimisen lisäksi kasvava määrä tuotteistettuja erämaamatkailuun liittyviä elämyksiä. Muutenkin kirjan artikkelit käsittelevät sukupuolen merkitystä kulutuksessa vain ohimennen, vaikka kulutuksen muodot on usein nähty sukupuolisidonnaisena, esimerkiksi ostoksilla käyminen koodataan naiselliseksi. Tässä kontekstissa Hanna Kuusen Neuvostoliiton muistitietoon perustuva matkailua käsittelevä luku on kiinnostava. Kuusi toteaa, että näillä matkoilla sekä naisten että miesten käyttäytymistä sävyttivät ylimääräisen rahan ansiosta karnevalismi ja shoppailu.

Valitettavasti kaikkien lukujen kieliasu ei ole loppuun asti hiottu. Kirjaan on jäänyt myös huolimattomuusvirheitä, esimerkiksi yhden kirjoittajan sukunimi esiintyy pienellä alkukirjaimella luvun alussa. *Finnish Consumption* tarjoaa kuitenkin antoisan lukuelämyksen ja monipuolisen kuvan Suomen sodanjälkeisen kulutuskulttuurin ominaispiirteistä idän ja lännen välissä.

FD LAURA HOLLSTEN
ÅBO AKADEMI

Suomalaisen liikunta-kulttuurin vaiheista

Jouko Kokkonen: Suomalainen liikuntakulttuuri. Juuret, nykyisyys ja muutossuunnat. Suomen Urheilumuseo 2015. 453 s. ISBN 978-952-6644-05-9.

Suomalainen akateeminen liikunta- ja urheiluhistoriankirjoitus sai keväällä 2015 merkittävän lisän, kun Suomen urheilumuseosäätiö julkaisi Jouko Kokkonen kirjoittaman laajan kokonaisuutensa suomalaisen liikuntakulttuurin 150-vuotisista vaiheista; sen juurista, nykyisyydestä ja muutossuunnista. Tekijä on aiemmin kunnostautunut muun muassa osakunta- ja paikallishistorioitsijana, minkä lisäksi hän laati tohtorinväitöskirjansa urheilun ja nationalismin suhteista 1900-luvun ensi puoliskolla.

Kokkonen aloittaa kulkunsa liikuntakulttuurin alkujuurilta 1800-luvulla, etenee varsinaisten kilpailurientojen alun kautta urheilun ja eri kansanliikkeiden suhteisiin, naisliikunnan syntyyn, urheilun kansallistunnon kohottajana ja maanpuolustuksellisenä tekijänä. Tekijä tuo esiin kuntien, yritysten ja koululaitoksen samoin kuin 1920- ja 1930-lukujen suojeluskuntajärjestön merkityksen liikunta- ja urheilutoiminnan kannalta. Huomiotta ei jää järjestöllinen kehitys sen enempiä kuin Suomen asema urheilun suurvaltana ennen toista maailmansotaa. Esiin käyvät niin urheilijoiden taustat kuin kilpaurheilusta irrallaan olevan kansanliikunnan orastava nousu.

Jatkosodan jälkeiset seitsemän vuosikymmentä ovat kuitenkin Kokkonen päähuomion kohteena, mikä on ymmärrettävää, sillä niihin sijoittuu se valtava muutos- ja murrosprosessi, joka on johtanut

nykyiseen tilanteeseen suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Tekijä kuljettaa lukijan oivallisesti eri kehityslinjojen läpi olipa sitten kyse järjestöpolitiikasta, suhtautumisesta kilpa- ja huippu-urheiluun, Suomen menestyksestä kansainvälisillä kentillä, kuntoliikunnan lopullisesta noususta, liikuntapolitiikasta, liikunnan ja terveyden suhteesta, koulu- ja erityisryhmien liikunnasta, lajikirjon huikeasta kasvusta, kaupallisuuden noususta urheilun ja liikunnan parissa, dopingista tai median vaikutuksesta.

Jo kirjan alkusivuilla käy esiin Kokkosen lähtökohta sitoa tutkimuskohde yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen, esimerkiksi niihin tekijöihin, jotka olivat vaikuttamassa myös varsinaisen liikunnan kehitykseen. ”Hiihtoa liikkumismuotona ylläpitäviä ja vahvistavia tekijöitä oli 1800-luvun lopussa useita. Metsätyöt lisääntyivät, koulunkäynti yleistyi ja asiointimatkoja kertyi aiempaa enemmän kaupankäynnin vilkastuttua maalla”, Kokkonen analysoi. Sama ote hänellä on myös tarkastellessaan kilpaurheilun lopullista läpimurtoa 1900-luvun ensikymmenellä: ”Yhteiskunnan muuttuminen kuitenkin suosi kilpaurheilua [...] Kilpailusta tuli elämää muuallakin kuin urheilukentillä. Aikaan ja työsuoritukseen sidottu palkanmaksu oli monille tuttu tehdas- ja urakkatyöstä. Käsiyö- ja maatalousnäyttelyissä jaettiin palkintoja taidonnäytteistä ja tuotteista. Vertailua lisäsi myös koululaitoksen laajentuminen.” Kokkonen muistuttaa myös siitä, miten jo 1890-luvulla virisi eri kaupungeissa keskustelu urheilukenttien tarpeellisuudesta.

Kaksi- ja kolmikymmenlukuilla urheilu nähtiin osana nationalistista kamppailua Suomen tunnetavuudesta samoin kuin koululaisten kasvatukseen ja yhtenä perustekijänä fyysisesti kyyrykäiden sotilaiden koulumiseen tuleviin taisteluihin itänaapurista vastaan. Suojeluskuntajärjestö ja sen poikatoi-

minta olivat tämän ajattelun ytimessä eikä porvarillinen siviiliurheilukaan SVUL:n johdolla ollut näistä asioista toista mieltä. Sen sijaan vuoden 1918 skismoista syntynyt työläisurheiluliike näki asiat toisin. Siksi ei vuonna 1919 perustettu TUL yhteistyötä porvariuurheilun kanssa harrastanut. Nämä asetelmat Kokkonen tuo luonnollisesti esiin. Hän tosin olisi voinut sitoa esimerkiksi työläisurheilun poliittisuontoiset 1920-luvun asetelmat työväenliikkeen yleiseen kehitykseen, jolloin myös tapahtumat TUL:ssa olisivat asettuneet paikoilleen osana maan työväenliikkeen historiaa. Niin ikään puhuessaan 1920-luvun kielitaistelusta ja AKS:läisyydestä porvariuurheilun piirissä hän olisi voinut tässäkin sitoa tapahtumat lauseella parilla laajempiin poliittisiin yhteyksiinsä.

Suomi oli 1920- ja 1930-luvulla urheilun suurvalta – se sai tuolloisissa olympiakisoissa yhteensä lähes 200 mitalia – millä oli luonnollisesti suuri kansakuntaa innostava merkitys. Jopa työväenliikkeen puolella asiasta innostuttiin. Vasemmistopoliitikot eivät saaneet kuitenkaan ennen 1930-luvun loppua ilmaista julkisesti tyytyväisyytään ’porvariuurheilijoiden’ saavutuksista, Kokkonen huomauttaa.

Sotien jälkeiset vuosikymmenet ovat Kokkosen päähuomion kohteena. Kausi 1940-luvun puolivälistä 1970-luvun alkuun oli laajalajaisen muutosprosessin aikaa maan liikuntakulttuurissa. Suomen menestys arvokisoissa alkoi vähetä, huippu-urheilukeskeinen ajattelu vaihtui hiljakseen näkemyksiin kansanliikunnan tärkeydestä, yhteiskunta alkoi kiinnittää urheiluun ja liikuntaan aivan uudelta pohjalta huomiota, alettiin tehdä liikuntapolitiikkaa ja liikuntapaikkarakentaminen pääsi vauhtiin. Tämän laajan kokonaisuuden Kokkonen ottaa taiten haltuunsa. Aiheiden jaottelu on toimiva ja teksti analyttistä. Esimerkiksi kuntoliikun-

nan arvostuksen ja aseman kasvun sekä puheet terveystilannasta hän liu’uttaa tyylikkäästi esitykseen siihenastisesta liikuntakulttuurista. Toisaalta hän kuljettaa mukana myös järjestöpoliittiset kuviot SVUL:n ja TUL:n välisine kiistoineen, jotka itse asiassa jatkuivat aina 1990-luvun alkuun, jolloin maahan synnytettiin uusi liikunnan kattojärjestö SLU. Tältä osin tosin voi jälleen esittää pikkumiuksena sen, että TUL:n sisäisten tapahtumien sijoittaminen osaksi sosialidemokraattien ja ylipäätään työväenliikkeen yleistä kehitystä jää heikoksi.

Kiintoisimmillaan Kokkosen esitys on hänen kaasuttaessaan 1970-luvulta kohti nykyaikaa. Esillä ovat tapahtumakulut, jotka johtavat nykyiseen tilanteeseen suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Kuntoliikunta alkoi vallata alaa, ja hyvinvointivaltion osana laajenevan liikuntakulttuurin yhteydet yhteiskuntaan tiivistyivät. Liikunnasta tuli osa yhteiskuntapolitiikkaa. Yksi oman aikansa lapsista oli vuoden 1980 liikuntalaki, joka velvoitti kunnat muun muassa perustamaan liikuntalautakunnan sekä ainakin yhden liikuntatoimintaa koskevan viran. Kokkonen arvioi oivaltaavasti: ”Liikuntalain rajaaminen hallinnon ja järjestäytyneen liikuntakulttuurin välisten suhteiden määrittelyyn kavensi kuitenkin kokonaisuuden ymmärrystä, ja korosti tahattomasti hallinnonalojen välisten raja-aitojen merkitystä. Liikunnasta tuli entistä selvemmin liikuntaihmissen pelikenttä. Taka-alalle jäi myös järjestöistä riippumatta liikkunut kasvava joukko aikuisia.” Jälkimmäisten kannalta oli kuitenkin oleellista, että maahan rakennettiin lisää uimahalleja ja kunnostettiin pururatoja omaehtoisien liikunnan harrastuksen tarpeisiin. ”Kävely, uinti, hiihto, pyöräily sekä juoksu olivat 1980-luvulla edelleen aikuisten suosituimpia liikuntamuotoja”, Kokkonen huomauttaa.

Samalla kun liikunnasta tuli yhä laajempien kansalaispiirien oma harrastus, se herätti myös liikelämän huomion. Kaupallisuus tuli mukaan peliin. Kokkonen muistuttaa liikuntaan kohdistuneen kulu- tuksen vauhdittumisesta 1980-luvulla. Hän tuo esiin myös kaupallisten liikuntapalvelujen nousun, joka sai pontta elintasoerojen ta- soittumisesta. Kuntosalit, kylpylät, laskettelukeskukset, golfkentät ja tennishallit valtasivat alaa asiakkaita kutsuen.

Samaan aikaan huippu-urheilu yhtä aikaa sekä viihteellistyi että täysammattilaistui, näin myös Suomessa. Ammatillaiset pääsivät mukaan olympiakisoihin 1980-luvulla, millä oli suuri merkitys kehitykselle. Mainokset olivat tulleet urheilijoiden asuihin ja kilpakentille jo aikapäiviä aiemmin. Huippu-urheilijoiden taloudelle tulivat merkittäväksi tekijäksi sponsorisopimukset. Huippu-urheilijoista tuli julkkiksia viihdetaiteilijoiden tapaan, ja media alkoi seurata heidän tekemis- siään luuppi kourassa. Huippu-urheilun vitsaukseksi oli jo muodostunut dopingaineiden käyttö, joka aluksi oli sallittua puuhaa. Kokkonen kirjoittaa, että ainakin 71 suomalaisurheilijaa käytti vuosien 1976, 1980 ja 1984 kesäolympia- kisoissa kiellettyjä aineita. Hänen tekstistään käy myös esiin se tyrmistyttävä totuus, että yli neljännes kisajoukkueiden jäsenistä oli dopingurheilijoita. Ja edelleen:

”Dopingin käyttäjät saavuttivat vä- hintään 13 olympiamitalia kolmis- sa kisoissa, joissa Suomen joukkue- en kokonaismitalimäärä oli 26.” Puolet mitalista oli siis saavutettu vilpillisin keinoin.

Huippu-urheilijoita on kuitenkin vain muutama sata, se liikunta- kulttuurin näkyvin osa. Merkittä- vintä on tavallisten kansalaisten ilokseen ja terveydekseen harras- tama liikunta, joka ei välttämättä tarvitse tuekseen edes jäsenyyttä urheiluseurassa. Maan tuhansissa seuroissa liikkuvat ja urheilevat vanhempiensa eri tavoin tukemina ennen muuta nuoret ikäluokat lapsista alkaen. Liikunta on joka tapauksessa merkittävä osa ihmis- ten elämää, suomalaista elämän- muotoa, ja sen tarpeisiin valtioval- takin kiinnittää edelleen huomio- ta. Paavo Lipposen toisen hallituk- sen (1999–2003) ohjelmasta al- kaen on hallitusohjelmassa ollut mukana linjaukset liikunnan tuke- misesta. Kokkonen arvioi: ”Halli- tusohjelmat eivät ole kuitenkaan tuoneet radikaalia muutosta suo- malaiseen liikuntapolitiikkaan, jon- ka ytimessä on pysynyt valtion, kuntien ja järjestötoimijoiden yhti- teispelistä hyötyvä järjestäytyne- yttä liikunta.”

Yksittäisen kansalaisen osalta liikuntakulttuuri on muuttunut suuresti viime vuosikymmeninä. Kokkonen kirjoittaa: ”Seuratoiminta on sitkeähenkistä. Yhteisöl- lisyden muodot muuttuvat, mut-

ta perusolemus säilyy. Ihmiset ha- luavat toimia tärkeänä pitämänsä asian hyväksi. Urheiluseurojen merkitys yhteiskuntaan sosiaalista- jana säilyy, vaikka perinteinen pit- kääkainen sitoutuminen seuratoi- mintaan on katoamassa ja muodot muuttumassa.” Niinikään hän muistuttaa, että ”liikuntahallinto ja -järjestöt tavoittavat edelleen parhaiten aktiivisesti liikkuvat suo- malaiset”, mutta muistuttaa myös siitä tosiasiaista, että ”suurin osa suomalaisista liikkuu tulevaisuu- dessakin omaksi ilokseen”.

Jouko Kokkosen laajaan arkisto- ja viranomaisaineistoon sekä run- saaseen tutkimuskirjallisuuteen pohjaava, lähdevittein varustettu teos on erinomainen esitys suoma- laisen liikuntakulttuurin vaiheista, oivallinen kuvaus kansamme suu- ren enemmistön arkeen kuuluvas- ta elämänalasta. Tekstiä tukevat li- säksi lukuisat tietoiskut liikunta- kulttuurin historian eri yksityiskoh- dista. Mainittava on myös sivuilla 342 ja 343 oleva liikuntakulttuurin kehityslinjoja ilmentävä kuvio, jos- ta lukija saa kerralla selville eri ke- hityslinjojen merkityksen nousut ja laskut. Analyyttistä tekstiä säestä- vät erinomainen kuvitus ja raikas, viehättävä taitto. Kokkosen esitys on paitsi liikuntahistoriaa myös yhti- teiskuntahistoriaa parhaimmillaan.

VTT, DOSENTTI ERKKI VASARA
HELSINGIN YLIOPISTO